

6. Калічак Ю.Л., Чомко І.В. Нові реалії підготовки вихователя. *Наука, освіта, технології і суспільство: актуальні проблеми теорії та практики* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 19 жовтня 2022 р.). Полтава : ЦФЕНД, 2022. С. 6–8.

7. Кічук Н.В. Технологізація професійної підготовки вихователя дошкільного закладу освіти: деякі аспекти проблеми. *Наука і освіта*. Одеса, 2014. № 10. С. 87–89.

8. Про організацію освітнього процесу : лист Міністерства освіти і науки України № 1/3371-22 від 06.03.22 р. Освіта. ua. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86062/.

9. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні : лист Міністерства освіти і науки України № 1/3845-22 від 02.04.2022 р. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyenno-go-stanu-v-ukrayini>.

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

**Леся КРИКА, Марія МАРТИНОВИЧ
м. Дрогобич**

Проблеми валеологічної культури в суспільному розвитку сьогодні відіграють важливу роль, адже збереження здоров'я, гармонія співжиття людини і природи мають глобальне цивілізаційне значення. Вичерпність природних ресурсів, парниковий ефект, забруднення морів та океанів, малорухливий спосіб життя, процеси урбанізації тощо призводять до руйнування світу природи, ускладнюють життя людей. Економічний поступ спрощує життя людини і водночас людство вирішує проблеми щодо частотності захворювань, які набуваються через малорухливий спосіб життя, нераціональне харчування, бездумну експлуатацію благ природи. Тому важливість формування валеологічних знань, виховання дбайливого ставлення до власного здоров'я й гармонія співжиття з природою визначені у державних освітніх документах як одні з провідних завдань у компетентісному підході до виховання дітей, починаючи з дошкільного віку. Базова програма «Я у Світі» у розділі «Дитина у природному довкіллі» опирається на «визнання самоцінності дошкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку особистості; створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей; пріоритет повноцінного проживання дитиною сьогодення у порівнянні з підготовкою до майбутнього етапу життя; компетентісний підхід до розвитку особистості, збалансованість набутих знань, умінь, навичок, сформованих бажань, інтересів, намірів та особистісних якостей і вольової поведінки дитини; формування у дітей цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду» [1, с. 3].

Стрімкий науково-технічний та інформаційний прогрес ускладнює активне спілкування людини з природою, тому проб-

леми валеологічного виховання, які визначають важливість здорового способу життя, мають популяризуватися у суспільстві, актуалізуватися у процесі виховання дітей з дошкільного віку, щоб стати основою валеологічної культури особистості. Саме період старшого дошкільного віку створює передумови розумового сприймання та усвідомлення дитиною себе у соціумі та природі. Отже, виокремлення проблем здорового способу життя як напрямку виховання дітей дошкільного віку урівноважує раціональне використання благ технологічного та інформаційного прогресу й здоров'язбережувальних заходів на шляху формування корисних звичок, позитивного ставлення до здорового способу життя, критичного мислення у розумінні себе у світі природи.

Суперечності між стрімкими процесами технологічного та інформаційного прогресу, які провокує малорухливий спосіб життя, віртуальне спілкування з природою та довкіллям, обмежує контактувати з природою, нівелює заняття фізкультурою, створюючи передумови для спеціальних вихованих завдань, і обумовило мету нашої розвідки: «Виховання моральних якостей старших дошкільників засобами валеологічної культури».

Діти дошкільного віку за програмою «Я у Світі» у розділі «Дитина у природному довкіллі» розглядають теми, які пов'язані із формуванням компетенцій щодо явищ природи, впливу людської діяльності на неї і необхідність дбайливого ставлення до всіх її об'єктів. Дітям подають знання, дають змогу спостерігати й досліджувати світ природи, спонукаючи до пізнання навколишнього світу й себе у ньому в доступній, дієвій формі. Основними завданнями освітнього процесу є активізація інтересу до явищ природи, розширення сфери емоційних вражень від спілкування з довкіллям, розвиток раціонального мислення у здоровому харчуванні, дотриманні гігієнічних навичок, прилучення до фізичних вправ, занять спортом, туризмом. Такі комплексні заходи сприяють виробленню суджень, гуманному ставленню до природи, власного здоров'я, виховання почуття відповідальності, патріотизму, любові до рідного краю. Опосередковано формуються і компетенції у моральній та

соціальній сферах: доброта, чуйність, любов і увага до всього живого, бажання діяти чесно, гуманно, відповідально ставитися до власною здоров'я тощо. Отже, основними освітніми завданнями у процесі формування здорового способу життя у дітей дошкільного віку є вироблення компетенцій у практичному використанні знань задля турботи про здоров'я, набуття навичок здорового способу життя, дбайливого ставлення до світу природи, навіювання бажання жити у гармонії з довкіллям.

Проблемами виховання дітей на засадах екологічної культури, валеологічних цінностей, здорового способу життя займалися низка науковців та педагогів-практиків: Т. Андрющенко, О. Білан, В. Бусленко, Г. Беленька [2], О. Богініч, В. Вернадський, А. Гончаренко, М. Дятленко, М. Єфименко [3], О. Кононко [5], Л. Лохвицька, М. Машовець, Т. Піроженко [7], О. Проскура, Л. Романчук [6] та ін. Освітні програми для ЗДО як першої освітньої ланки у сучасній українській освіті мають широку палітру вибору: від рекомендованої Базової «Я у Світі» (за ред. О. Кононко) до парціальних, які мають на меті акцентувати увагу у вихованні на певних якостях особистості («Україна – моя Батьківщина» І. Кичата, О. Каплуновська, «Вчимося жити разом» Т. Піроженко, «Про себе треба знати, про себе треба дбати» Л. Лохвицька), а також комплексних, які мають регіональні відмінності або засновані на певній філософській стратегії («Стежина» А. Гончаренко, Н. Дятленко, «Українське дошкілля» О. Білан, «Соняшник» Л. Калуська). Планування занять мають валеологічні засади у цілеспрямованому вихованні дітей у циклічності проведення заходів з метою популяризації здорового способу життя.

В останні десятиріччя значного розвитку набуває нова наука *валеологія* – «наука про те, як бути здоровим», що виникла на потребу суспільства у другій половині ХХ ст. і об'єднала досягнення медицини, фізіології, психології, гігієни, спеціальної педагогіки, дошкільної педагогіки, сімейної педагогіки тощо. Освітня лінія «Дитина у природному довкіллі» передбачає завдання з «формування уявлень про природу планети Земля та Всесвіт, розвиток

емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля» [1, с. 6]. Спрямованість знань дитини у підготовці до самостійного буття та навчання реалізує вимогу розвитку компетенцій про себе як особистість, світ природи і своє місце у взаємодії з ним. «Ціннісне ставлення дитини до природи виявляється у її природодоцільній поведінці: виважене ставлення до рослин і тварин, готовність включатись у практичну діяльність, що пов'язана з природою, дотримування правил природокористування» [1, с. 7].

Метою здорового способу життя є створення матеріальних та психолого-педагогічних умов у освітньому процесі для розвитку фізіологічних та психічних задатків дитини дошкільного віку у виробленні світогляду, подальшого використання знань та розвитку умінь, що формують людину у гармонії з природою. Здоров'я людини з періоду дошкільного виховання потребує комплексного підходу у стратегії виховання для конструктивного й уніфікованого підходу до визначення моральних цінностей, вироблення світоглядних засад. Тому проблеми збереження і зміцнення власного здоров'я вимагає знань та способів створення умов для гармонійного життя у природному довкіллі, усвідомленні цінностей морального ставлення до природоохоронних проблем і усвідомлення необхідності зберігати здоров'я. Тому актуальною є тема валеологічної освіти, яка передбачає заглиблення у проблеми власного здоров'я, розуміння цінності здорових звичок, важливості споживання екологічно чистих продуктів, організація здорового харчування, активного способу життя, раціонального використання відпочинку й бадьорості тощо.

Завдання «валеологічної культури» стають педагогічним наскрізним завданням у вихованні дітей, починаючи з дошкільного віку. Валеологічна культура дитини як комплекс знань людства про здоровий спосіб життя, гармонійне співіснування з природою та довкіллям стає світоглядним освітнім завданням і має відображення в основних документах, які регламентують діяльність ЗДО. Ці знання мають послідовний розвивальний характер і передбачають

співпрацю педагогів, батьків вихованців та дітей, щоб формувати компетенції у цілісній картині світу. Діяльнісний компонент дає практичні вміння усвідомленого споживання здорової їжі, активного способу життя, збереження режимних моментів життєдіяльності, відчуття гармонії з природою, бережливого ставлення до довкілля.

Основними напрямками роботи з валеологічного виховання дітей дошкільного віку є:

- «формування мотиваційних установок на здоровий спосіб життя як основну умову збереження і зміцнення здоров'я;
- формування бережного ставлення до власного здоров'я;
- прищеплення навичок особистої гігієни;
- ознайомлення дітей із способами профілактики захворювань і запобігання травматизму;
- формування культури діяльності, дотримання гігієнічно обґрунтованих вимог до організації життєдіяльності загалом» [5, с. 168].

Валеологічний світогляд дитини дошкільного віку – це усвідомлені та прийнятні на рівні розуміння дитиною знання і практичний досвід життєдіяльності, де акцентується увага на здоровому харчуванні, використанні гігієнічних навичок та вмінь самообслуговування, шанобливому ставленні до природи й раціональному використанні її благ, активність у заняттях фізичною культурою і загартовувальних процедурах, інтеграція досвіду і знань у ціннісну картину світу. Вироблення життєвих орієнтирів створює передумови для формування здорового способу життя, у якому концептуальне світорозуміння особистістю має узгодженість між знаннями про природу, власним здоров'ям, набуваючи практичного застосування у життєдіяльності, розвиваються валеологічний світогляд і валеологічна культура.

Здоровий спосіб життя передбачає організацію освітнього середовища для створення умов індивідуального активного фізичного, психо-емоційного, розумового розвитку дитини в ЗДО, а також залучення батьків вихованців до підтримання основних

правил здорового способу життя вдома як процесу гармонійності виховання.

Валеологічна освіта дошкільників передбачає використання в організації системного і діяльнісного підходів.

Системний – виховання здійснюється у поєднанні із законами моралі, на засадах естетичної культури, з урахуванням психофізичних можливостей організму дитини. Також важливою є емоційно позитивна атмосфера у процесі взаємодії вихованців, педагога, батьків.

Діяльнісний – системна робота ЗДО, громадськості, сім'ї у налагодженні життєдіяльності вихованців під час проведення практичних робіт, дослідів, екскурсій, прогулянок. Організація тематичних дозвілєвих, природоохоронних, спортив-но-оздоровчих заходів, навчальних занять.

Оволодіння дітьми валеологічними знаннями та вироблення вмінь організації здорового способу життя відбувається за умови систематичного проведення занять, фізкультурних і тематичних прогулянок, морально-етичних бесід, розваг на свіжому повітрі. Заходи валеологічного виховання мають цілісний характер організації життєдіяльності дошкільників: прийом їжі, умивання, активний відпочинок на свіжому повітрі, заняття фізичною культурою, спортивні ігри, факультативи. Гра дітей дошкільного віку є природним середовищем пізнання дійсності і себе у ній, в якій моделюється реальність, апробуються різні схеми виконання творчих завдань, ведуться пошуки шляхів реалізації моделей соціальної поведінки.

Педагоги створюють розвивальне середовище, яке формує світогляд та виховує відповідальну особистість через освоєння знань про природне довкілля, гармонійного співіснування у ній та способів збереження власного здоров'я. Першим етапом є засвоєння дітьми знань про існування світу навколо, взаємозалежності об'єктів природи, перебіг життєво важливих циклів змін, форм перетворення тощо. Наступний етап – перехід до виховної сфери, апелювання до відчуттів, вражень дитини, вироблення ставлення

до змін у природі, розуміння місця людини у житті природи, залежності у способах впливів на природу, формування гармонійних взаємин. Сталість змін та розуміння вічності природи виховують філософію буття людини. Другим етапом є формування валеологічної свідомості і засвоєння екологічних знань методом спостереження. Педагог має створити умови для спостереження, загострити увагу на конкретних завданнях. Діти під час спостережень можуть відволікатися, тому необхідно виробити спосіб мобілізації зусиль на зосередженні. За таких умов до кінця старшого дошкільного віку діти осмислюють схеми аналізу предметів реального світу природи, можуть висловлювати логічні об'єктивні судження, що формує світоглядні погляди та цінності буття людини.

Основні форми організації занять з валеологічного виховання дошкільників старшого віку є бесіди, дидактичні ігри, суспільно-корисна праця, спостереження, читання книг, розв'язання життєвих ситуацій, сюжетно-рольові ігри. Діти старшого дошкільного віку здатні до аналізу і синтезу як предметів, явищ, так і подій. Можливість їх залучення до активного заняття фізичною культурою, спортом уможливорює активну популяризацію оздоровчих заходів.

Отже, за допомогою проведених занять, бесід, виконання практичних вправ, дослідних завдань, які дає педагог дітям, формуються перші уявлення про навколишній світ, себе в ньому, набуваються знання про живу і неживу природу, з'являються власні судження, формуються моральні цінності, усвідомлене ставлення до природних багатств, виробляються навички безпечної поведінки в природі, виховується бережливе ставлення до світу навколо, розуміння свого місця в ньому. Цінність здоров'я, вироблення свідомого ставлення до його збереження закладає в дітей дошкільного віку основи мислення задля подальшого розвитку світогляду та валеологічної культури, зокрема, сприяє формуванню позитивного ставлення до організації власної життєдіяльності з раціональним використання природних ресурсів, розвитком можливостей організму, отриманням задоволення від фізичних вправ, перебування на свіжому повітрі, споживання корисної їжі. До-